



KS. JACEK URBAN* – KRAKÓW

**KS. IGNACY POLKOWSKI (1833-1888)
W ŚWIELE JEGO SPUŚCIZNY
PRZECHOWYWANEJ W ARCHIWUM KAPITULNYM NA WAWELU**

**REV. IGNACY POLKOWSKI (1833-1888)
IN THE LIGHT OF HIS LEGACY STORED
IN THE WAWEL CHAPTER ARCHIVES**

Abstract

The life and activities of Rev. Ignacy Polkowski, in light of his personal documents stored in the Wawel Chapter Archives, can be summarised by referring to three places: archives, libraries and church museums. Already as a student, he began accumulating a book collection that eventually numbered about 10,000 works and was rich in incunabula, 16th-century polonica, Copernican works and old prints. Thematically, it had the character of a theological and historical collection. After the January Uprising, when Rev. I. Polkowski settled in the estate of the Counts of Skórzewski family in Lubostroń in Greater Poland, he became a librarian organizing their collections. As a result of *Kulturkampf*, he had to leave Greater Poland and arrived in Kraków, where he became director of the Wawel Chapter Archives, and began arranging its resources and editing the most valuable documents. His work (1878-1888) left a lasting mark on the institution. Henceforth, the archive has been referred to either before I. Polkowski or after I. Polkowski. While working in Lubostroń, the clergyman took part in archaeological work that provided many objects for archaeological museums. At the same time, he was involved in medal making.

The presented biographical note of Rev. I. Polkowski was developed on the basis of archival materials hitherto unavailable to historians, located in

* Ks. Jacek Urban – prof. historii, Instytut Historii, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

e-mail: jacek.urban@upjp2.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0003-1790-2601>

the chapter archives in Kraków. These are the personal documents of Rev. I. Polkowski collected by himself, which make the article presented hereunder his most detailed published biography. It outlines the scientific activities of Rev. I. Polkowski, carried out first in Warsaw, then in Poznań, and finally in Kraków. He was also presented as a witness to landmark events in the Polish lands in the 19th century: the January Uprising in Warsaw, *Kulturkampf* in Greater Poland, the Galician autonomy in Kraków, and the establishment of the Polish Academy of Learning, to mention a few.

Keywords: chapter archives in Kraków; Rev. Ignacy Polkowski; Wawrzyniec Polkowski; Diocese of Kraków; archival legacy

Translated by Marek Robak-Sobolewski

Ksiądz Ignacy Polkowski to ceniony XIX-wieczny historyk, archiwista i bibliofil. Znane są jego zasługi dla poznania życia i dzieła Mikołaja Kopernika, jest autorem pierwszej monografii katedry gnieźnieńskiej, dobrze zasłużył się archiwum kapitulnemu na Wawelu. Jego biogram znajduje się w wielu słownikach i leksykonach. Niestety, żaden z nich nie odwołuje się do jego spuścizny znajdującej się w archiwum kapitulnym na Wawelu, ostatnim miejscu jego pracy. Faktem jest, że przez długi czas materiał ten, będąc nieopracowany, nie mógł być udostępniany czytelnikom. Skoro jednak został opracowany, możliwe stało się bardziej wnikliwe spojrzenie na życie ks. I. Polkowskiego. Jego spuścizna w archiwum kapitulnym na Wawelu odnosi się przede wszystkim do kolei jego życia; niestety, nieco mniej wnosi do jego aktywności naukowej, na szczęście jednak już dziś dość dobrze rozeznanej¹.

Pudło, w którym przechowywana jest spuścizna ks. I. Polkowskiego, zawiera ponad 150 dokumentów. Zostały one podzielone na dwie grupy – dokumenty (89 jednostek) i korespondencja (75 jednostek)². Na zbiór dokumentów składają się: odpis metryki chrztu św., świadectwa szkolne, karty wpisu na kolejne lata studiów w Akademii Duchownej w Warszawie, świadectwa kolejnych święceń, skierowania na kolejne parafie, nominacja na sekretarza konsystorza warszawskiego, dyplomy towarzystw naukowych, dobroczynnych i religijnych, a na końcu nekrolog. Do korespondencji należą: pisma konsystorza generalnego warszawskiego, gnieźnieńskiego i krakowskiego, pisma abp. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego, bp. Antoniego Gałęckiego i bp. Albina Dunajewskiego, pisma towarzystw naukowych i charytatywnych, pisma prezydenta miasta Krakowa oraz pisma kapituł

¹ W. Gramatowski, *Polkowski Ignacy*, w: *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa-Łódź 1972, s. 696-697; J. Kracik, *Polkowski Ignacy*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 3, red. H. Wyczawski, Warszawa 1982, s. 399-406; R. Bender, *Polkowski Ignacy*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XXVII, Wrocław 1983, s. 322-324; D. Jędrzejczyk, *Miedzy teologią a historią (ks. Ignacy Polkowski 1833-1888)*, „Roczniki Łowickie”, VIII (2011) s. 218-228; J. Linetty, *Ksiądz Ignacy Polkowski (1833-1888)*, „Museion Poloniae Maioris”, 2 (2015) s. 94-97; A. Domin, *Polkowski Ignacy*, w: *Słownik biograficzny polskich archiwistów kościelnych*, t. 1, red. J. Marecki, Kraków 2017, s. 129-132.

² Autorem opracowania jest Idalia Rusnaczyk.

gnieźnieńskiej i krakowskiej. W zbiorze (poza jednym listem) właściwie nie ma korespondencji prywatnej. Do spuścizny należy także dokumentacja spadkowa po ks. Piotrze Polkowskim, stryju ks. Ignacego. Rodzina upoważniła go bowiem do zajęcia się postępowaniem spadkowym po bracie ojca³.

Dzieciństwo. Edukacja szkolna i akademicka

Wątpliwości w sprawie daty urodzenia⁴ ks. I. Polkowskiego rozwiewa wypis z księgi ochrzczonych parafii w Zdunach, znajdujący się w archiwum kapitulnym na Wawelu. Zapisano w nim:

Działo się w Zdunach dnia szóstego marca tysiąc ósmset trzydziestego trzeciego roku o godzinie trzeciej po południu. Stawił się urodzony Wawrzyniec Polkowski mieszkający w Zdunach przy Bracie lat pięćdziesiąt liczący, w obecności urodzonych Bartłomieja Fijałkowskiego ekonoma folwarku zduńskiego lat czterdzieści dwa i Wincentego Talarskiego wachmistrza lat czterdzieści, obydwu w Zdunach zamieszkających i okazał nam dziecię płci męskiej urodzone dnia wczorajszego o godzinie ósmej w wieczór tu w Zdunach z jego małżonki urodzonej Magdaleny z Rutkowskich Polkowskiej lat trzydzieści trzy liczącej. Dziecięciu temu na Chrzcie św. odbytym w dniu dzisiejszym nadane zostało imię Ignacy, a rodzicami jego chrzestnymi byli ks. Wojciech Sienicki sekretarz Kapituły Łowickiej z wielmożną Brygittą Smolińską z Jackowic. Akt ten stawającym odczytany, został przez nas i świadków podpisany⁵.

A zatem I. Polkowski urodził się 5 marca 1833 roku w Zdunach k. Łowicza. Jego rodzicami byli Wawrzyniec Polkowski i Magdalena z Rutkowskich, oboje ze stanu szlacheckiego. Ignacy został ochrzczony 6 marca 1833 roku w kościele parafialnym w Zdunach. Tym, który go ochrzcił i sporządził akt chrztu, był ks. P. Polkowski, proboszcz zduński, brat Wawrzyńca, a więc stryj Ignacego. Zaskakuje, że przy składaniu podpisów pod dokumentem chrztu św. w rubryce „ojciec” napisano „pisać nie umie”⁶.

Wawrzyniec Polkowski h. Jastrzębiec był synem Wojciecha i Barbary. Polkowscy wywodzili się z Polkowa Wielkiego na Podlasiu. Parafią dla Polkowa Wielkiego był kościół w miejscowości Grębków. Starszy brat Wawrzyńca Andrzej pozostał w majątku, młodszy brat Piotr został księdzem (wtedy był proboszczem w Zdunach w obwodzie gostyńskim)⁷. Wawrzyniec ożenił się dość późno, bo w 1832 roku, mając 47 lat. Przez pewien czas wraz z żoną mieszkał w Zdunach przy bra-

³ Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej (dalej: AKKK), Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. I, List Feliksa Świętochowskiego do ks. I. Polkowskiego pisany w Kazimierzu 15 X 1862 roku. To jedyny list prywatny, ale pozostający w związku ze sprawą spadkową po ks. P. Polkowskim.

⁴ O dzieciństwie i młodości ks. I. Polkowskiego (1833-1888) napisano w *Polskim słowniku biograficznym*: „Urodzony 27 VIII (wg *Słownika pracowników książki pol.*), (wg nekrologu w „Nowej Reformie” 6 III) w folwarku Piaski w Zdunach (pow. Łowicki)”.

⁵ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 50, Wypis z księgi ochrzczonych parafii Zduny z 18 II 1871 roku.

⁶ Kracik, *Polkowski Ignacy*, s. 399-406.

⁷ Ks. P. Polkowski urodził się 6 września 1796 roku w Polkowie Wielkim. Zob. AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, bez sygn. Akta spadkowe po ks. P. Polkowskim. Życiorys ks. P. Polkowskiego z 16 I 1837 roku.

cie-księdzu, następnie kupił wieś Bogoria opodal Zdunów, gdzie zbudował dom. Tam się wychowali obaj jego synowie Ignacy i Antoni. W 1849 roku Wawrzyniec i Piotr wystąpili do Heroldii Królestwa Polskiego „o przyznanie im szlachectwa od przodków nabytego”. Na posiedzeniu Heroldii 17/29 października 1849 roku „przyznano im szlachectwo dziedziczne od przodków nabyte z h. Jastrzębiec jako od roku 1730 udowodnione”⁸. Wawrzyniec zmarł niedługo po święceniach ks. Ignacego, a jego żona Magdalena jako wdowa występuje już w 1859 roku⁹.

Materiały przechowane w archiwum kapitulnym na Wawelu pozwalają także na krótkie omówienie szkolnego okresu życia Ignacego. Edukację szkolną rozpoczął w 1843 roku, w wieku 10 lat. Uczęszczał do szkoły obwodowej w Łowiczu w guberni mazowieckiej. Czteroletnią szkołę powiatową w Łowiczu ukończył w czerwcu 1848 roku, a więc potrzebował nie czterech, ale pięciu lat. Na przeszkodzie do ukończenia szkoły w terminie stanęła inna okoliczność niż mierne zdolności, skoro młody Ignacy niemal każdego roku otrzymywał wyróżnienia: po ukończeniu pierwszej i czwartej klasy odebrał pochwałę, a w klasie trzeciej otrzymał nagrodę. Na uwagę zasługuje jego świadectwo z III klasy. Spośród ocenianych przedmiotów wyniki celujące miał z sześciu przedmiotów: języka łacińskiego, języka niemieckiego, historii powszechnej, historii rosyjskiej, geografii powszechnej i geografii rosyjskiej¹⁰.

Naukę na poziomie szkoły średniej kontynuował w gimnazjum gubernialnym w Piotrkowie w guberni kaliskiej. W archiwum kapitulnym na Wawelu znajduje się list pochwalny dla I. Polkowskiego jako ucznia klasy V gimnazjum piotrkowskiego w roku 1849/1850. Niektórzy biografowie podają Warszawę jako miejsce, w którym dokończył edukację gimnazjalną. Po ukończeniu siedmioletniego gimnazjum jesienią 1851 roku wstąpił do seminarium duchownego św. Jana w Warszawie. Po trzech latach został alumnem Akademii Duchownej w Warszawie¹¹.

Ten okres życia ks. I. Polkowskiego znajduje potwierdzenie w jego wawelskiej spuściźnie. To dokumenty jego święceń oraz zaświadczenia o przyjęciu na kolejny rok studiów w Akademii Duchownej w Warszawie. Dnia 26 lutego 1854 roku administrator archidiecezji warszawskiej bp Antoni Melchior Fijałkowski udzielił mu tonsury oraz niższych święceń. Ceremonia odbyła się w kaplicy

⁸ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, bez sygn. Pismo Heroldii Królestwa Polskiego z 31 X 1849 roku, nr 2523.

⁹ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 48, Wspomnienie z jednego dnia życia mego spisane w lat 19, dnia 14 V 1868 roku. Była to zapewne wieś Bogoria zwana też Boguria w powiecie łowickim, w gminie i parafii Bąków. Zob. B. Chlebowski, *Bogoria*, w: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego i W. Walewskiego, Warszawa 1880, s. 279.

¹⁰ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 1, List pochwalny ukończenia I klasy (1843/44); sygn. Pers 2, Wyciąg z raportów nauczycieli Szkoły Powiatowej w Łowiczu za rok 1846/47; sygn. Pers 3, List pochwalny po ukończeniu przez I. Polkowskiego IV klasy w roku 1847/48. W dokumentacji brakuje świadectwa szkolnego z klasy II, AKKK, sygn. Pers 2, Wyciąg z raportów nauczycieli Szkoły Powiatowej w Łowiczu z 16/28 VI 1847 roku, świadectwo szkolne I. Polkowskiego z III klasy.

¹¹ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 6, List pochwalny za roku 1849/50; Krawiec, *Polkowski Ignacy*, s. 399.

pw. Świętego Krzyża w domu misjonarzy św. Wincentego a Paulo w Warszawie. Tego samego roku ks. I. Polkowski jako kleryk niższych święceń został alumnem I roku teologii Akademii Duchownej w Warszawie. Stosowny dokument sporządził ks. prof. Franciszek Szydoczyński, rektor uczelni. Druga strona dokumentu była miejscem, na którym wykładowcy umieszczali swoje wpisy o zachowaniu się i pilności studenta. Z kolejnych lat pochodzą dyplomy i wpisy na odwrocie dokumentu¹². Pośród nich zwraca uwagę wpis profesora historii kościelnej. Był nim ks. prof. Melchior Buliński¹³. To zapewne pod jego wpływem kleryk I. Polkowski skłaniał się w kierunku historii, choć jego pierwsze publikacje na to jeszcze nie wskazują¹⁴.

Pierwsze lata kapłaństwa (1857-1865)

Trzy kolejne dyplomy przechowywane w archiwum kapitulnym na Wawelu precyzują drogę do święceń I. Polkowskiego. Miejscem jego święceń subdiakonu i diakonu było oratorium pw. Świętego Krzyża warszawskich księży misjonarzy. Święcenia subdiakonu przyjął w dniu 8 lutego 1857 roku, a diakonu w dniu 1 marca tego roku – obydwu z rąk biskupa podlaskiego Beniamina Szymańskiego. Święceń kapłańskich udzielił mu także bp B. Szymański w święto Zwiastowania NMP dnia 25 marca 1857 roku w kościele Świętego Krzyża w Warszawie. Jako neoprezbiter ks. I. Polkowski został wpisany na IV rok teologii w Akademii Duchownej. Jego postępy były zauważane przez profesorów. Większość wpisów oscyluje wokół dwóch określeń: „sedulus et modestus”. Jeszcze 15 czerwca 1858 roku ks. I. Polkowski zdał egzamin jurysdykcyjny do słuchania spowiedzi św., u ks. prof. Wincentego Orzeszkowskiego, wykładowcy teologii moralnej. Studia teologiczne ukończył w 1858 roku jako kandydat świętej teologii¹⁵.

Kolejna grupa dokumentów to decyzje Konsystorza Generalnego Archidiecezji Warszawskiej, który zlecał młodemu ks. Ignacemu wykonywanie obowiązków kapłańskich. Najpierw 22 lipca 1858 roku otrzymał skierowanie do parafii w Łomnej w dekanacie Piaseczno. Po kilku dniach ta decyzja została zmieniona, skoro już

¹² AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 7, Dyplom abp. A. Fijałkowskiego o przyjęciu przez I. Polkowskiego niższych święceń, Warszawa 26 II 1854; sygn. Pers 8, Zaświadczenie rektora Akademii Duchownej o przyjęciu I. Polkowskiego na I rok studiów teologicznych w Akademii Duchownej w Warszawie z 14 IX 1854, nr 20.

¹³ A. Pleszczyński, *Dzieje Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej*, Warszawa 1907, s. 142-144; A. Wyrzykowski, *Buliński Melchior*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. III, red. W. Konopczyński, Kraków 1937, s. 125. Ksiądz M. Buliński (1810-1877) był profesorem Akademii Duchownej w Warszawie, autorem m.in. *Historii Kościoła powszechnego* (Warszawa 1860-1866), *Historii Kościoła polskiego* (Kraków 1873-1874) i wydanej już po jego śmierci *Monografii miasta Sandomierza* (Warszawa 1879).

¹⁴ Kracik, *Polkowski Ignacy*, s. 400.

¹⁵ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 11, Dyplom święceń subdiakonu, Warszawa 8 II 1857 roku; sygn. Pers 12, Dyplom święceń diakonu, Warszawa 1 III 1857 roku; sygn. Pers 13, Dyplom święceń kapłańskich, Warszawa 25 III 1857 roku; sygn. Pers 14, Zaświadczenie o wpisie ks. Polkowskiego na IV rok studiów teologicznych w Akademii Duchownej w Warszawie; H. Wyczawski, *Wincenty Orzeszkowski*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XXIV, Wrocław 1979, s. 321.

27 lipca 1858 roku został skierowany do parafii Niegów. Miesiąc później zapadła jeszcze inna decyzja. Konsystorz warszawski 27 sierpnia 1858 roku polecił mu duszpasterstwo w Radzyminie w charakterze wikariusza. Na tym stanowisku pozostawał jedynie kilka miesięcy. Decyzją konsystorza z 2 stycznia 1859 roku otrzymał polecenie udać się do miasteczka Brzeziny jako mansjonarz. Obowiązki duszpasterskie w Brzezinach pełnił dwa lata. W tym czasie m.in. został członkiem Arcybractwa Różańcowego.

Na początku 1862 roku w miejscowości Łaznów, znajdującej się opodal Brzezin, zmarł proboszcz ks. Antoni Konarski. Dziedzic Łaznowa Michał Brujewicz, korzystając z prawa patronatu, zwrócił się do arcybiskupa warszawskiego A.M. Fijałkowskiego z oświadczeniem, że prezenty udzielił ks. I. Polkowskiemu. Dziedzic Łaznowa poznał ks. I. Polkowskiego na pogrzebie ks. A. Konarskiego. Gdy zdobył o nim potrzebną wiedzę, odbył z nim rozmowę i zaproponował mu probostwo. Ksiądz I. Polkowski zgodził się, wobec czego M. Brujewicz poprosił abp. A.M. Fijałkowskiego o to, by administratorem w Łaznowie został ks. I. Polkowski. Arcybiskup przystał na to w dniu 4 lutego 1861 roku. Na tej podstawie konsystorz warszawski zwrócił się pisemnie do ks. I. Polkowskiego, mansjonarza w Brzezinach, powiadamiając go o decyzji abp. A.M. Fijałkowskiego, który skierował go na beneficjum w Łaznowie. Konsystorz wezwał ks. I. Polkowskiego, by osiadł w Łaznowie, przejął inwentarz *fundi instructi* od wicedziekana, podjął duszpasterstwo, a także przygotował się do egzaminu *ad possidendum beneficium curatum*. Ksiądz I. Polkowski został administratorem parafii w Łaznowie w wieku 28 lat, mając zaledwie trzy lata kapłaństwa.

Z okresu zawiadywania przez ks. I. Polkowskiego parafią w Łaznowie pochodzi protokół z 25 czerwca 1862 roku ze spotkania, w którym udział wziął tajny radca M. Brujewicz jako przewodniczący „Dozoru” wraz z jednym z członków „Dozoru”, w obecności miejscowego dziekana i ks. I. Polkowskiego. Zadaniem owej komisji było przyjęcie robót przeprowadzonych przy obmurowaniu miejscowego cmentarza. Komisja dokonała oglądu wykonanych prac. Po zapoznaniu się z rachunkami prowadzonymi przez ks. I. Polkowskiego podjęto decyzję o przyjęciu wykonanych prac i wykorzystanych środków¹⁶.

W tym czasie, bo 28 czerwca 1862 roku nowy arcybiskup warszawski Zygmunt Szcześnie Feliński mianował ks. I. Polkowskiego sekretarzem Konsystorza Generalnego Archidiecezji Warszawskiej. W prezentowanym zbiorze znajdują się dwa polecenia arcybiskupa do pełniącego tę funkcję ks. I. Polkowskiego. Obydwa wymagały pewnej biegłości kancelaryjno-archiwalnej. Najpierw w sierpniu 1862 roku abp Z.S. Feliński polecił mu „udać się natychmiast do Konsystorza naszego foralnego łowickiego i tam zażądać od ks. Kanonika Pisarza Konsystorza, okazania sobie archiwum, tudzież inwentarza akt konsy-

¹⁶ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 18, Decyzja Konsystorza Warszawskiego o skierowaniu ks. Polkowskiego do parafii Łomna, 22 VII 1858, nr 1338; sygn. Pers 19, Decyzja Konsystorza o skierowaniu ks. Polkowskiego na wikariat w parafii Niegów z 27 VII 1858, nr 1361; sygn. Pers 20, Decyzja Konsystorza o skierowaniu ks. Polkowskiego jako wikariusza przy kościele w Radzyminie z 27 VIII 1858 roku, nr 1645; sygn. Pers 28, Decyzja Konsystorza warszawskiego o skierowaniu ks. Polkowskiego jako administratora w parafii Łaznów z 5 II 1861 roku, nr 268.

storskich, dla udzielenia nam szczegółowej relacji w przedmiocie dotyczącym połączenia obydwóch Konsystorzy¹⁷.

Pismem zaś z 16 października 1862 roku abp A.M. Feliński polecił ks. I. Polkowskiemu, aby dokonał spisu przedmiotów kościelnych, które były przekazane do kaplicy w Instytucie Sierot przy ul. Żelaznej w Warszawie, i złożył raport z tego działania¹⁸.

W przededniu powstania styczniowego ks. I. Polkowski zmienił probostwo. W dniu 9 listopada 1862 roku płk Aleksander Hauke, administrator Księstwa Łowickiego, zwrócił się do abp. Z.S. Felińskiego z prośbą o zgodę na powierzenie ks. I. Polkowskiemu funkcji proboszcza w Głuchowie¹⁹. Probostwo w Głuchowie było wtedy *iuris patronatus Principis Lovicensis*. W odpowiedzi konsystorz oświadczył, że decyzja o prezencie na beneficjum powinna być uczyniona na papierze stemplowym. Dnia 28 listopada 1862 roku ks. I. Polkowski po wizycie w Głuchowie złożył relację o dramatycznym stanie miejscowego kościoła. W swoim piśmie zawarł także prośbę, która wiele mówi o jego zainteresowaniach. Upraszał mianowicie konsystorz warszawski o pozwolenie, aby w domu kościelnym w Głuchowie mógł tymczasowo umieścić szkołę, „pokąd dom na szkołę nie będzie wybudowany”. W dniu 10 stycznia 1863 roku administracja Księstwa Łowickiego przesłała prezentę dla ks. I. Polkowskiego na probostwo w Głuchowie zgodnie z zaleceniem. Arcybiskup wyraził zgodę 23 stycznia 1863 roku. Po trzech miesiącach decyzją z 23 kwietnia 1863 roku Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zatwierdziła ks. I. Polkowskiego na probostwo w Głuchowie. Tydzień później, 30 kwietnia, konsystorz wezwał go, aby w czasie dla siebie najdogodniejszym przybył do Warszawy dla dopełnienia instytucji kanoniczej. Do wezwania dołączył wezwanie abp. Z.S. Felińskiego do zwrotu rękopisu o synodach polskich, będącego własnością p. Hubego, przekazanego ks. I. Polkowskiemu do przejrzenia. Pismo wskazuje, że ks. I. Polkowski już od pewnego czasu przebywał poza Warszawą. Znajduje się też w nim jedna z pierwszych przesłanek o poważnych zainteresowaniach naukowych ks. I. Polkowskiego. Jego biblioteka liczyła już wówczas 1000 książek²⁰.

¹⁷ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 2, Pismo arcybiskupa Zygmunta Felińskiego do ks. Polkowskiego, bez daty, z dopiskiem ks. Polkowskiego: „Odebrałem 22 sierpnia 1862”.

¹⁸ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 31, Nominacja z 28 VI 1862 roku nr 2071 w brzmieniu: „Po uwolnieniu x. Edmunda Cieślewskiego od obowiązków sekretarza w Konsystorzu naszym Metropolitalnym Warszawskim na tęż posadę powołujemy i mianujemy x. Ignacego Polkowskiego dotychczasowego komendarza kościoła parafialnego w Łaznowie”; tamże, sygn. Koresp. 2, Polecenie abp Z. Felińskiego do ks. I. Polkowskiego bez daty. Jest natomiast informacja ks. I. Polkowskiego: „odebrałem 22 VIII 1862 roku”; tamże, sygn. Koresp. 6, Polecenie abp. Felińskiego do ks. I. Polkowskiego z 16 X 1862 roku, nr 8127.

¹⁹ Dnia 6 listopada 1862 roku zmarł proboszcz w Głuchowie ks. Wojciech Loga.

²⁰ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 69, Pismo ks. I. Polkowskiego do Konsystorza warszawskiego z 28 XI 1862 roku; sygn. Koresp. 70, Relacja ks. I. Polkowskiego o stanie kościoła i parafii, o pracach które już podjął i o planach odnowienia kościoła w Głuchowie i Włoszynie z 24 I 1863 roku; sygn. Pers 38, Pismo Administracji Księstwa Łowickiego z 10 I 1863 roku nr 6513; sygn. Pers 39, Konsystorz Generalny Archidiecezji Warszawskiej do ks. I. Polkowskie-

Dnia 19 maja 1863 roku abp Z.S. Feliński dokonał instytucji kanoniczej ks. I. Polkowskiego na prepozyturę kościoła parafialnego we wsi Głuchów w dekanacie skierniewickim. W prezentowanym materiale znajdują się ślady pasterskich problemów nowego proboszcza w Głuchowie. Zaledwie zgłoszono jego prezentę, a już 29 grudnia 1862 roku do abp. Z.S. Felińskiego wpłynęło pismo od parafian głuchowskich mieszkających w sąsiedniej wsi Wysokienice. Ksiądz I. Polkowski (jeszcze jako komendarz w Łaznowie) otrzymał polecenie opowiedzenia się, czy ma stanowczy zamiar restauracji kościoła we wsi Wysokienice, będącej częścią parafii Głuchów. Jeżeli nie, to mieszkańcy Wysokienic prosili, aby z punktu widzenia kościelnej organizacji stały się one filią. Drugim śladem aktywności ks. I. Polkowskiego w Głuchowie jest deklaracja władz o przyznaniu sumy 4825 rubli na restaurację miejscowego kościoła parafialnego. Trzecim zaś była decyzja Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie, która 31 października 1863 roku zatwierdziła ks. I. Polkowskiego jako opiekuna szkół elementarnych w Głuchowie i Wysokienicach²¹. W omawianym materiale archiwalnym znajduje się potwierdzenie, że w okresie powstania styczniowego ks. I. Polkowski dzielił czas między pracę administracyjną w Warszawie a duszpasterską w Głuchowie.

Wypada zgodzić się z biografami, którzy twierdzą, że nie wziął on udziału w powstaniu styczniowym. Swoistym dowodem na to jest jego list do konsystorza warszawskiego z 27 lutego 1863 roku:

(...) unikając odpowiedzialności przed władzą tak duchowną jako też świecką niniejszym raportem oskarżam się, że w dniu 26 lutego to jest wczoraj ok. godziny 5 wieczorem, zagrożony będąc utratą życia przez naczelnika powstańców Łakińskiego obozującego we wsi Głuchowie z 500 przeszło ludźmi, wydałem temuż Łakińskiemu wyszczególnione tu apparatus kościelne z odbioru których pokwitować mnie polecił obozowemu kapelanowi z tym nadmienieniem, że w miejsce ubytych powyższych apparatusów inne natychmiast sprawię²².

O tym, co się wydarzyło po powstaniu styczniowym, jego biograf napisał:

(...) po wywiezieniu z Warszawy arcybiskupa Felińskiego i zesłaniu go w głąb Rosji, wiosną 1864, w obawie zapewne przed represjami opuścił Królestwo Polskie. Był we Francji i w Niemczech, a latem 1864 roku przybył do Rzymu. Nie wszedł tam w skład Bratniej Pomocy Kapłanów Polskich, kierowanej przez ks. Franciszka Małczyńskiego. Nie związał się też z wpływowymi w Rzymie zmartwychwstańcami polskimi. Wbrew nim, ale powiadamiając ich o tym,

go proboszcza w Głuchowie, Warszawa 30 IV 1863 roku, nr 1344; J. Linetty, *Badania archeologiczne i historyczne ks. I. Polkowskiego (1833-1888) w Wielkopolsce*, „Analecta. Studia i Materiały do Dziejów Nauki”, 23 (2014) z. 2, s. 7.

²¹ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 40, Dekret abp. Felińskiego instytucyjujący ks. Polkowskiego prepozytem w Głuchowie, Warszawa 19 V 1863 roku, nr 1516; sygn. Pers 43, Administracja Księstwa Łowickiego w Łyszkowicach pismem z 28 XI 1863 roku, nr 4078, przesłała ks. I. Polkowskiemu reskrypt Komisji Rządowej WRiOP z 31 X tego roku; sygn. Koresp. 7, Pismo Konsystorza Warszawskiego do ks. I. Polkowskiego z 17 I 1863 roku.

²² AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 71, List ks. I. Polkowskiego do Konsystorza Warszawskiego z 27 II 1863 roku, nr 19. Spuścizna nie zawiera wspomnianego w piśmie szczegółowego zestawienia.

przewodniczył 30 VI 1864 kapłanom polskim, w większości byłym powstańcom, w czasie audyencji udzielonej im przez Piusa IX. Znalazłszy się później w Paryżu P. kontaktował się tam z byłym członkiem Tymczasowego Rządu Narodowego ks. Karolem Mikoszewskim. Nie wszedł jednak do jego Towarzystwa Bratniej Pomocy Kapłanów Polskich, ani też nie związał się ze Stowarzyszeniem Kapłanów Polskich, założonym przez Kacpra Kotkowskiego²³.

Omawiana spuścizna ks. I. Polkowskiego potwierdza jego pobyt w Rzymie. Zawiera m.in. kopię listu do kardynała pełniącego obowiązki wikariusza papieża Piusa IX. Informował w nim, że siedmiu polskich kapłanów wygnańców, którzy przez pół roku mieszkali w Rzymie, w hospicjum Trinita dei Pellegrini, udaje się w dalszą drogę – kilku do Francji, a kilku na Wschód – i proszą o wydanie zaświadczenia moralności. Odpowiedź na ten niedatowany list pochodzi z 5 listopada 1864 roku. A zatem ks. I. Polkowski był w Rzymie od wiosny 1864 roku. List, którego jest autorem, został napisany w języku łacińskim. Ksiądz I. Polkowski podpisał się jako superior kapłanów polskich w rzymskim hospicjum, a więc w pewnym sensie ich przełożony, a na pewno reprezentant²⁴.

Pośród kilku dokumentów pochodzących z kongregacji watykańskich jeden z nich wspomina o audyencji ks. I. Polkowskiego u papieża Piusa IX w dniu 6 listopada 1864 roku. W innym ks. I. Polkowski prosił o papieski dyplom z odpustem zupełnym *in articulo mortis* dla niego, jego rodziny i wskazanych osób spoza rodziny, który dostał 8 listopada 1864 roku. Decyzją Kongregacji Rozkrzewienia Wiary otrzymał też tytuł misjonarza apostolskiego. Być może liczył się z tym, że do Polski nie powróci i zajmie się misjami²⁵. Ostatecznie jednak z Rzymu udał się do Francji. W Paryżu poznał ks. Władysława Czartoryskiego. Tam miał okazję poznać kolekcję muzealną i biblioteczną Czartoryskich²⁶.

W Poznaniu (1865-1877)

Ryszard Bender w biogramie ks. I. Polkowskiego napisał:

(...) w roku 1866 powrócił do kraju, osiadł w Poznaniu w majątku Skórzewskich Czerniejewo (pow. Gniezno), a później w Lubostroniu (pow. Szubin). Porządkował tam zbiory archiwalne i biblieczne po wielkopolskim bibliofilu Rajmundzie Skórzewskim. Sporządził katalog biblioteki. Rozpoczął też

²³ Bender, *Polkowski Ignacy*, s. 322.

²⁴ Ci kapłani to: Wincenty Wiśniewski z diecezji lubelskiej, Felician Łaszkiewicz z diecezji mińskiej, Atanazy Zański z diecezji chełmińskiej, Wincenty Trocki z diecezji augustowskiej, Józef Malinowski z diecezji kamienieckiej, Wincenty Szelechowski z diecezji tyraspolskiej i Ignacy Polkowski z archidiecezji warszawskiej. Zob. AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, Koresp. 4, List do Kardynała Wikariusza Ojca św. Piusa IX, bez daty i odpowiedź datowana 5 XI 1864 roku.

²⁵ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 44, Dyplom papieski z 8 XI 1864. O udzieleniu odpustu zupełnego; sygn. Pers 45, Dekret Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z 6 XI 1864 roku; sygn. Pers 46, Dokument sekretarza Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z 6 XI 1864 roku. Pobyt w Rzymie wykorzystał ks. I. Polkowski m.in. do gromadzenia poloników w rzymskich kościołach. Stały się one podstawą do opublikowanej w 1870 roku książki pt. *Groby i pamiątki polskie w Rzymie* (drukem i nakładem J.I. Kraszewskiego). Zob. Linetty, *Badania archeologiczne*, s. 8.

²⁶ J. Nowak, *Ksiądz Ignacy Polkowski – kolekcjoner i „książkołap” w latach 1872-1888*, „Nasza Przyszłość”, 89 (1998) s. 246.

P. w Lubostroniu własne badania historyczne. Napisał tam jedno z podstawowych swych dzieł *Żywot Mikołaja Kopernika* (t. 1-3, Gniezno 1873-1875). Prace te były ważnym etapem w rozwoju badań nad wielkim astronomem. Zdaniem Karola Libelta, z którym utrzymywał stały kontakt, P. był inicjatorem uczczenia czterechsetnej rocznicy urodzin Kopernika²⁷.

Wydaje się jednak, że do kraju powrócił wcześniej. Wskazuje na to pismo administratora generalnego archidiecezji gnieźnieńskiej ks. Jana Zienkiewicza, który odpowiadając na list ks. I. Polkowskiego z 3 kwietnia 1865 roku, w którym prosił on o prawo do sprawowania czynności kapłańskich na terenie archidiecezji gnieźnieńskiej, napisał: „(...) władza rządowa wprawdzie nie ma nic do dopuszczania kapłanów z zagranicy do ołtarza i odprawiania przez nich mszy św. czytanej, ale żadnych innych funkcji kapłańskich sprawować mu nie pozwala”²⁸.

To pismo jest skierowane do ks. I. Polkowskiego, który osiadł w Czerniejewie²⁹, gdzie był altarystą. Po przeniesieniu się do Lubostronia został kapłanem. W Czerniejewie przebywał stosunkowo krótko, skoro w Lubostroniu był już w 1866 roku³⁰. Obydwa majątki znajdowały się w ręku wielkopolskiej rodziny Skórzewskich h. Drogosław. Linia starsza Skórzewskich to właściciele Czerniejewa, a linia młodsza to właściciele Łabiszyna i Lubostronia. W Czerniejewie po śmierci hr. Rajmunda Skórzewskiego w 1859 roku drugim ordynatem został jego syn Zygmunt (1828-1901), a w majątku w Lubostroniu po śmierci hr. Arnolda Skórzewskiego w 1862 roku właścicielem został jego syn Leon (1845-1903). Ksiądz I. Polkowski stał się bibliotekarzem prywatnych zbiorów Skórzewskich. W Czerniejewie porządkował bibliotekę po zmarłym Rajmundzie. W Lubostroniu został kapłanem kaplicy pałacowej i bibliotekarzem zbioru liczącego ponad 7000 rękopisów. Spędzone tu lata były okresem jego bardzo szczególnych studiów, które odbywał w bibliotece w „lubym stroniu”. Stąd dał się poznać jako archiwista, historyk i bibliofil³¹. Ten wielkopolski okres naukowego życia ks. I. Polkowskiego ma już swoje znaczące opracowanie. Przedmiotem swojej dysertacji uczynił go Jakub Linetty w artykule pt. *Badania archeologiczne i historyczne ks. I. Polkowskiego (1833-1888) w Wielkopolsce*³².

W prezentowanym zbiorze znajduje się kilka tekstów, które korespondują z ustaleniami J. Linettego. To najpierw rękopis umowy, którą ks. I. Polkowski zawarł z Władysławem Jaworskim w Krakowie. Jest ona z 18 II 1866 roku i dotyczy warunków wydania książki ks. I. Polkowskiego pod pseudonimem Stefan Prawdzicki. Nosiła ona tytuł *Wspomnienie o Księdzu Szczęsnym Felińskim, arcy-*

²⁷ Bender, *Polkowski Ignacy*, s. 322.

²⁸ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 9, Pismo Administratora Generalnego Archidiecezji Gnieźnieńskiej z 7 IV 1865 roku.

²⁹ Tamże.

³⁰ Jego pobyt w Czerniejewie potwierdzają pisma z 20 VIII 1865 i z 8 I 1866 roku z omawianej spuścizny. Do Lubostronia przeniósł się na wiosnę 1866 roku. Zob. Linetty, *Ksiądz Ignacy Polkowski*, s. 94.

³¹ Linetty, *Badania archeologiczne*, s. 7.

³² Tamże, s. 7-53. Nie tylko w omawianej spuściznie, ale i w opracowaniach naukowych trudno dociec, jak doszło do poznania ks. I. Polkowskiego ze Skórzewskimi.

biskupie metropolie warszawskim i miała się ukazać w języku polskim i francuskim w wydawnictwie W. Jaworskiego. Publikacja wyszła drukiem w Krakowie w 1866 roku nakładem Księgarni i Wydawnictwa Dział Katolickich, Naukowych i Rolniczych W. Wielogłowskiego i W. Jaworskiego³³. Książka wskazuje na bliskość ks. I. Polkowskiego z abp. Z.S. Felińskim w czasie, gdy był sekretarzem Konsystorza Generalnego Archidiecezji Warszawskiej. Potwierdzeniem naukowych aspiracji ks. I. Polkowskiego w tym okresie jest jego podanie do władz kościelnych o zgodę na czytanie książek znajdujących się na indeksie kościelnym³⁴.

Kolejnym ważnym źródłem dla tego okresu życia ks. I. Polkowskiego jest jego rękopis napisany w Lubostroniu, zatytułowany *Wspomnienie z jednego dnia życia mego spisane w lat 19, dnia 14 maja 1868 roku*. Wspomina w nim dzień 9 sierpnia 1849 roku, gdy miał lat 16 i z bratem powrócił z gimnazjum do domu na wakacje. Zbliżał się dzień imienin ich ojca. W wigilię święta św. Wawrzyńca wszyscy udali się do kościoła na Mszę św., a po powrocie ojciec uznał, że nadszedł czas, by odbyć z synami poważną rozmowę na temat ich gniazda i rodu. Liczył on sobie wtedy 66 lat. Jak powiedział, „(...) skoro już komu nadeszła druga połowa siódmego krzyżyka, ten lat długich już obiecywać sobie nie może”, ponadto także i chłopcy wchodzili już w wiek męski. Jest to szczególnie tekst, bo ks. I. Polkowski relacjonuje słowa ojca, który polecił mu nauczyć się ich na pamięć. Po 19 latach syn zapisał je na kartach swoich wspomnień:

Heraldycy nasi jak Paprocki, Okolski, Niesiecki o familii Polkowskich tyle tylko wspominają, że są h. Jastrzębiec i pochodzą z Lubelskiego, ale przekraczają nazwisko, bo z Polkowskich Polikowskich robią. Że istotnie muł się i że my nie Polikowscy, ale Polkowscy nazywamy się na to są dowody: i tak od czterech wieków na Podlasiu są wsie, które się zowią Polkow Sagały i Polkow Pobratyny, które choć rozdrobnione zostają jednak w rodzinie naszej aż dotąd – dalej w konstytucjach sejmowych znajdziecie pod rokiem 1648 że w czasie elekcji Jana Kazimierza stanęło pod Wołą jako deputatów od braci szlachty z różnych stron Rzeczypospolitej czternastu Polkowskich jednego rodu i jednego herbu. Ich imiona to: Leonard, Jakub, Paweł, Mikołaj, Tomasz, Bartłomiej, Andrzej, Stanisław, Adam, Jan, Szymon, Stefan, Mikołaj i Wojciech. Od jednego z tu wymienionych to jest od Andrzeja pochodzę ja w prostej linii, a tym samym i wy. Syn Andrzeja Józef z kasztelanki Radziszewskiej zrodzony prapradziad mój starostwa grodu Liwskiego ożeniony z Katarzyną Szaniawską zostawił syna, a pradziada mojego Onufrego chorążego ziemi Liwskiej. Syn jego a dziad mój Ignacy zrodzony z Krasnodębskiej wszedłszy w związki małżeńskie z Konstancją z Żaboklik Żaboklicką miał ojca mego Wojciecha. Matka moja a babka wasza była Barbara Suchodolska sędzianka herbu Pobóg, z której ja przyszedłem na świat. Po smutnej rewolucji 1831 roku mając lat 47 pojąłem za żonę kochaną matkę waszą, której ojciec kapitan artylerii h. Bończa skonał prawie na moich rękach pod Grochowem – tego Józefa rodzi Makowska

³³ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 47, Umowa ks. I. Polkowskiego z Władysławem Jaworskim z 18 II 1866 roku na wydanie książki wspomnieniowej o abp. Felińskim. Wydrukował ją Karol Budweiser.

³⁴ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, bez sygn., Prośba ks. I. Polkowskiego i odpowiedź Kongregacji z 29 IV 1866 roku.

h. Poraj, a ja mam was dwóch synów, najmłodsza zaś siostra wasza Symforoza rok mając umarła. Wszyscy ci w/w protopłaści moi: Andrzej, Józef, Onufry, Ignacy, Wojciech z dawien dawna dziedziczyli na Podlasiu Polkowo, z którego dopiero ja pierwszy ustąpiłem oddając w dzierżawę schedy moje na Polkowie Sagałach, Polkowie Pobratynach, Suchodołach i Daćbogach memu starszemu bratu, a waszemu stryjowi Andrzejowi, sam zaś tu na Mazowszu kupiłem sobie tę wioskę Bogorię, w której zanim urządziłem się i pobudowałem, mieszkalem czasowo przy najmłodszym bracie moim, a stryju waszym x. Piotrze Polkowskim proboszczu zduńskim, kanoniku łowickim we wsi Zduny, gdzie wy moje dzieci poprzychodziliście na świat. Wracając jeszcze do rodowodu waszego oznajmiam wam, iż wyżej wymieniony Andrzej Polkowski, co był na elekcji Jana Kazimierza w 1648 roku pochodzi w prostej linii od Jana kasztelana liwskiego ożenionego z Anną z Zawad, który za wielkie przysługi jakie wyświadczył Bolesławowi książęciu Mazowieckiemu w odbudowaniu spalonego ze szczętem miasta Liwa otrzymał w nagrodę obszerne między lasami niziny nieopodal od rzeki Liwca i w samej połowie XV wieku na tychże nizinach czyli Polach vel Polkach założył obszerną wieś Polkowo, skąd on i wszyscy jego potomkowie pisać się poczęli z Polkowa. Ten Jan to był jeden z dwudziestu synów (jeśli heraldykom i tradycji w rodzinie naszej utrzymywanej wierzyć można) wojewody łęczyckiego Marcina Ścibor h. Jastrzębiec, od którego wywodzą się Zborowscy, a którego rodzeni bracia byli Dersław archidiakon krakowski i Wojciech h. Jastrzębiec vel Albert arcybiskup gnieźnieński.

W tablicy genealogicznej, którą przepisujemy sobie kolejno syn od ojca znajdziecie teraz cztery linie Polkowskich z jednego pochodzących szczepu. Linia nasza od Ignacego na Polkowie Sagałach, z której nas trzech braci: Andrzej, Wawrzyniec, Piotr i siostra Józefa. Linia Onufrego, od której pochodzi Jan Polkowski naczelnik Wydziału Klasycznego z Warszawy. Linia Józefa, od której pochodzi Antoni Polkowski referendarz. Linia Andrzeja, od której pochodzi Jan z Nieszawy co ma Żaboklicką ze Zdrójów³⁵.

Wawrzyniec Polkowski polecił synom nauczyć się tego wywodu na pamięć, w ciągu tygodnia przepisać go, po jego śmierci strzec szkatułki z sygnetem, a w końcu potomkom swoim przekazać. Jak napisał ks. J. Polkowski:

takie było to poważne posiedzenie, do którego wielką przywiązując wagę i jako do rzeczy i jako do słów ojcowskich, całej tej procedencji wyuczyliśmy się dokładnie i każdy z nas po latach tylu nie będąc pewnym, czy spotka się jeszcze z rodowodem swoim z oryginałów przepisanych, w żywej mając pamięci całą tę opowieść ojcowską, spisuje ją sobie, dodając zarazem genealogiczne drzewo, o ile ono zostało mi w pamięci³⁶.

Znajdujące się w spuście ks. I. Polkowskiego drzewo genealogiczne spisał on i narysował właśnie w Lubostroni.

³⁵ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. 48, Wspomnienie z jednego dnia życia mego spisane w lat 19, dnia 14 maja 1868 roku.

³⁶ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 86, Drzewo genealogiczne rodziny Polkowskich naszkicowane przez ks. Ignacego Polkowskiego w Lubostroni, 14 V 1868 roku, a więc tego samego dnia, w którym spisał swoje wspomnienie o rodzinie.

Spuścizna ks. I. Polkowskiego przechowywana w archiwum kapitulnym na Wawelu pozwala dostrzec, jak szybko został on dostrzeżony przez polskie środowisko naukowe pod zaborami. Karol Estreicher, Franciszek Matejko i Józef Szujski, działając w imieniu Oddziału Nauk Moralnych Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, zaprosili go do Krakowa na poufne spotkanie, zapowiedziane na dzień 18 marca 1870 roku. Tematem było powołanie przy Towarzystwie Naukowym Krakowskim komisji do spraw wydawania źródeł historycznych. Jednym z zaproszonych był ks. I. Polkowski, co stanowiło dowód uznania dla jego działalności. Dwa dni po spotkaniu K. Estreicher informował ks. I. Polkowskiego o powstaniu Komisji Bibliograficznej Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Zapowiadał, że rozpocznie ona swoje prace od wydania *Katalogu abecadłowego druków polskich*, poczynsz od XIX wieku. Pismo kończy się zapytaniem: „czy Xiądz zechciałbyś popierać cele Komisji i przyjąć pismo mianujące go jej członkiem?”. W ten sposób ks. I. Polkowski znalazł się u początków *Bibliografii* K. Estreichera³⁷.

Przebywając w Lubostroniu, szybko zbliżył się do środowiska poznańskiego. Pismem z datą 16 czerwca 1871 roku Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk przesłało mu 200 biletów do subskrypcji wydawnictwa dla uczczenia pamięci Mikołaja Kopernika wobec rychłej 400. rocznicy jego urodzin. Książd I. Polkowski został zobowiązany do nadesłania listy pozyskanych subskrybentów. Pieniądze ze sprzedaży owych biletów miały być wykorzystane do opłacenia wydania albumu. W roku następnym ks. I. Polkowski został wyróżniony członkostwem tego towarzystwa. W dyplomie członkowskim Zarządu Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, wydanym 3 lipca 1872 roku, zapisano wezwanie: „(...) abyś usiłowania nasze naukowe mające na celu szerzenie i podtrzymywanie mowy i oświaty ojczyzny, jako też zbieranie pism, książek, przedmiotów archeologicznych i wszelkich materiałów do czerpania zeń wiedzy i nauki przydatnych, czynną a światłą pomocą swoją łaskawie popierać raczył”.

W 1874 roku ks. I. Polkowski otrzymał podziękowanie za „(...) 65 tomów i zeszytów dzieł, zwłaszcza za rzadki pomiędzy nimi zbiór Kopernika lub jego systemu dotyczących, jako też za publikację Kopernikianów i Katedry Gnieźnieńskiej”, które były jego darem dla biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Swoje książki drukował w Gnieźnie³⁸. Były to przede wszystkim prace poświęcone M. Kopernikowi: *Kopernikiana czyli materiały do pism i życia Mikołaja Kopernika* (t. 1-3, Gniezno 1873-1875), *Żywot Mikołaja Kopernika* (Gniezno 1873)

³⁷ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 11, Drukowane zaproszenie dla ks. I. Polkowskiego z 6 III 1870 roku; sygn. Koresp. 12, Pismo dr K. Estreichera do ks. I. Polkowskiego z 18 III 1870; sygn. Koresp. 13, Towarzystwo Naukowe Krakowskie 9 VI 1870 roku złożyło podziękowanie ks. I. Polkowskiemu za dar 19 medali polskich, L. 1588.

³⁸ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 14, Pismo Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego do ks. I. Polkowskiego z 14 VI 1871 roku; sygn. Pers 51, Dyplom Zarządu Poznańskiego Towarzystwa Nauk dla ks. I. Polkowskiego, Poznań 3 lipca 1872 roku; sygn. Koresp. 20, Zarząd Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk do ks. I. Polkowskiego 8 X 1874 roku; sygn. Koresp. 26, Podziękowanie Muzeum Narodowego w Rapperswil dla ks. I. Potockiego za swoje książki ofiarowane do biblioteki Muzeum, 22 II 1876 roku; Linetty, *Badania archeologiczne*, s. 16-20.

czy *Czterowiekowy Jubileusz Urodzin Mikołaja Kopernika w Toruniu z 19 II 1873* (Gniezno 1873). W 1874 roku ogłosił drukiem monografię katedry gnieźnieńskiej³⁹.

Książd I. Polkowski był blisko związany z Zakładem Narodowym im. Ossolińskich we Lwowie. W 1873 roku ofiarował mu m.in. siedem brakteatów z czasów Mieszka Starego, pochodzących ze stanowiska archeologicznego w Głębokiem, a także swoje prace poświęcone M. Kopernikowi. W 1875 roku podarował kolejną swoją książkę *Dawny zabytek języka polskiego*. Korzystał także z biblioteki Ossolineum. August Bielowski w piśmie Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie z 9 września 1875 roku oświadczył: „(...) na żądanie Zakład pożyczka X. Kanonikowi dziełko *Constitutiones et articuli Synodi Lanciciensis a. D. 1537 celebrati, Synodi Piotrkoviensis a. D. 1530 i Synodi Piotrkoviensis a. D. 1532*”. Te trzy starodruki zostały mu wypożyczone na jeden miesiąc⁴⁰.

Kolejnym wyróżnieniem dla ks. I. Polkowskiego był dyplom Towarzystwa Archeologicznego Krajowego we Lwowie. Na posiedzeniu odbytym 2 kwietnia 1876 roku mianowało go ono swoim członkiem honorowym. Niewiele wcześniej, bo 10 marca 1876 roku, Muzeum Kopernika w Rzymie powiadomiło ks. I. Polkowskiego, że na posiedzeniu dnia poprzedniego „postanowiło zaprosić Ks. Kanonika na swego korespondenta”⁴¹. Muzeum to zaliczyło go do grona swoich fundatorów⁴². Obydwa wyróżnienia były skierowane na adres lubostroński ks. I. Polkowskiego, natomiast na jego adres krakowski zostało wysłane zawiadomienie z datą 14 kwietnia 1877 roku o zaproszeniu go do grona członków Komisji Archeologicznej na mocy uchwały zatwierdzonej 10 kwietnia 1877 roku przez Wydział Filozoficzno-Historyczny Akademii Umiejętności w Krakowie⁴³. W Krakowie bowiem wiosną 1877 roku zamieszkał ks. I. Polkowski po tym, jak władze pruskie poleciły mu opuścić Wielkopolskę⁴⁴.

³⁹ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 29, Podziękowanie Kapituły Gnieźnieńskiej dla ks. Polkowskiego za pierwszą monografię katedry gnieźnieńskiej, 28 VI 1876 roku, L. 138.

⁴⁰ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 17, Zakład Narodowy im. Ossolińskich pismem z 13 X 1873 roku dziękował ks. I. Polkowskiemu za 7 brakteatów, L. 424; sygn. Koresp. 18, Podziękowanie Zakładu dla ks. I. Polkowskiego za kilka książek jego autorstwa ofiarowanych bibliotece Ossolineum, 20 XI 1873 roku, L. 484; sygn. Koresp. 21, Podziękowanie Ossolineum dla ks. I. Polkowskiego z 23 III 1875 roku, L. 101; sygn. Pers 52, Pismo A. Bielowskiego do ks. Polkowskiego z 9 IX 1875 roku, L. 303.

⁴¹ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 31, Muzeum Kopernika w Rzymie do ks. I. Polkowskiego w Lubostroniu 10 III 1877 roku.

⁴² Tamże.

⁴³ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 53, Dyplom członkostwa honorowego nadany ks. I. Polkowskiemu przez Towarzystwo Archeologiczne Krajowe we Lwowie 2 IV 1876 roku. Dyplom został podpisany przez przewodniczącego Towarzystwa dr. Stanisława Krzyżanowskiego we Lwowie 30 IV 1876 roku; sygn. Koresp. 32, Komisja Archeologiczna AU do ks. I. Polkowskiego w Krakowie, 14 IV 1877 roku, nr 191.

⁴⁴ Materiały znajdujące się w omawianej spuściznie ks. I. Polkowskiego nie precyzują powodów, dla których opuścił Wielkopolskę i przeniósł się do Krakowa.

W Krakowie (1877-1888)

Pobyt ks. I. Polkowskiego w Krakowie zainaugurowały starania o wpis w poczet obywateli. Zgodnie z prawem dobre świadectwo o nim złożyło dwóch krakowian. Odpowiadając na jego prośbę, prezydent miasta dr Ferdynand Weigel pismem z 20 lipca 1878 roku powołał się na uchwałę Rady Miasta Krakowa wymagającą także przedstawienia stanu majątkowego albo innych rękojmi zabezpieczających jego niezależny byt w Krakowie. Złożenie tegoż uczynił warunkiem do przedstawienia wniosku ks. I. Polkowskiego Radzie Miasta. Na jej posiedzeniu w dniu 26 września 1878 roku postanowiono przyjąć go w poczet obywateli Krakowa pod warunkiem, że uzyska prawa obywatela austriackiego. Jego stały pobyt w Krakowie był więc możliwy dopiero po uzyskaniu obywatelstwa austriackiego. Zabiegi w tym kierunku podjął ks. I. Polkowski, kierując podanie do namiestnictwa we Lwowie⁴⁵.

Równocześnie podjął starania o przyjęcie do diecezji krakowskiej. Najpierw wikariusz apostolski bp Antoni Gałęcki decyzją z 27 sierpnia 1878 roku zgodził się, by ks. I. Polkowski jako kapłan diecezji warszawskiej mógł na terenie diecezji krakowskiej odprawiać Msze św. i spowiadać. Na prośbę ks. I. Polkowskiego z 24 grudnia 1878 roku o inkardynację do diecezji krakowskiej bp A. Gałęcki oświadczył, że bez uzyskania prawa obywatelstwa austriackiego nie może się o to ubiegać, „(...) lecz dla łatwiejszego uzyskania indygenatu austriackiego przesyła mu w załączeniu *spem susceptionis* do diecezji krakowskiej”⁴⁶.

W dniu 16 lutego 1881 roku namiestnictwo we Lwowie nadało ks. I. Polkowskiemu obywatelstwo austriackie. Otrzymał polecenie udania się do magistratu krakowskiego, by wobec prezydenta miasta złożyć wymaganą przysięgę wierności. Dopiero po tym akcie mógł być wpisany w poczet stałych mieszkańców Krakowa. Ksiądz I. Polkowski wykonał to polecenie 1 marca 1881 roku, składając przepisana przysięgę wobec prezydenta Krakowa F. Weigla⁴⁷. Wtedy też podjął starania o przyjęcie do diecezji krakowskiej, zakończone powodzeniem.

Od początku znalazł się w gronie duchowieństwa skupionego przy katedrze na Wawelu. Krakowska Kapituła Katedralna na swoim posiedzeniu generalnym w październiku 1878 roku powołała go na kaznodzieję katedralnego. Obowiązki te podjął 1 listopada 1878 roku i pełnił je „gorliwie i z pożytkiem wiernych”⁴⁸.

⁴⁵ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 37, Pismo prezydenta Miasta Krakowa M. Zybkiewicza do ks. I. Polkowskiego z 4 X 1878 roku, L. 19636.

⁴⁶ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 36, Pismo bp. A. Gałęckiego do ks. I. Polkowskiego z 27 VIII 1878 roku, L. 92; sygn. Koresp. 38, Pismo Konsystorza Krakowskiego do ks. I. Polkowskiego z 31 XII 1878 roku, L. 1670.

⁴⁷ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 58, Pismo Kapituły katedralnej do ks. Polkowskiego z 16 II 1879 roku, nr 15 sygnowane przez jej dziekana ks. prof. K. Teligę; sygn. Pers 59, Decyzja Konsystorza krakowskiego z 2 VII 1879 roku, L. 924; sygn. Pers 61, Nominacja ks. I. Polkowskiego komisarzem biskupim dla nauki religii podpisana przez bp. A. Dunajewskiego z 14 VI 1880 roku, L. 735; Pers 62, Nominacja Kapituły katedralnej dla ks. Polkowskiego na stanowisko podkustoszego katedry na Wawelu uczynione podczas kapituły generalnej we wrześniu 1880 roku; sygn. Pers 63, Decyzja namiestnictwa o nadaniu ks. Polkowskiemu obywatelstwa austriackiego, 16 II 1881 roku, L. 7564.

⁴⁸ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 58, Pismo Kapituły katedralnej do ks. Polkowskiego z 16 II 1879 roku, nr 15.

W krótkim odstępie czasu został notariuszem kapitulnym na Wawelu. Potem pełnił funkcję dyrektora Archiwum Konsystorskiego w Krakowie – od 23 czerwca 1879 roku do 13 grudnia 1883 roku. W dniu 2 lipca 1879 roku biskup krakowski Albin Dunajewski powierzył mu administrację altarii Trzech Króli w katedrze na Wawelu. Przyjęcie tego obowiązku oznaczało zajęcie się zrujnowaną kamienicą kapitulną przy ul. Kanoniczej w Krakowie, przypisaną do tej altarii. Był więc prebendarzem kaplicy katedralnej, notariuszem Kapituły i dyrektorem Archiwum Konsystorskiego. Ponadto Kapituła na sesji generalnej we wrześniu 1880 roku mianowała go podkustoszym katedry na Wawelu, polecając mu troskę o przedmioty znajdujące się w skarbcu, zakrystii i kościele. Obowiązki te wykonywał do końca życia⁴⁹. Mieszkał na ul. Kanoniczej 133 (Dom Długosza)⁵⁰.

Podejmował także prace pastoralne. W dniu 14 czerwca 1881 roku bp A. Dunajewski zlecił mu obowiązki komisarza biskupiego dla nauki religii, które miał wykonywać w stosunku do szkoły nr 9 na Stradomiu pod Wawelem. Od 1 sierpnia 1881 roku ks. I. Polkowski otrzymał upoważnienie (na trzy lata) do spowiadania siostr dominikanek w klasztorze Matki Bożej Śnieżnej na Gródku w Krakowie⁵¹.

Dnia 11 maja 1880 roku bp A. Dunajewski powierzył mu szczególne zadanie:

Zgodnie z wnioskiem Pana Konserwatora, Ordynariat deleguje Księdza Kanonika do spisania aktu przy przeniesieniu zwłok śp. Jana Długosza z dotychczasowego grobu do sarkofagu świeżo sporządzonego. Czynność ta odbędzie się 19 maja. Zechce Ks. Kanonik porozumieć się tak z P. Konserwatorem jak i proboszczem na Skalce co do czasu, w którym czynność ta ma się odbyć⁵².

Ksiądz I. Polkowski w Krakowie pomnożył swoje dokonania naukowe. Ten okres przyniósł kolejne jego książki i artykuły naukowe. Wśród nich były m.in. wydane w 1884 roku *Statuta capitularia Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis*, w roku następnym *Sprawozdanie o drugim dziale ksiąg Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej* czy *Dwieście najstarszych inkunabułów z Biblioteki Kapituły Katedralnej* w Krakowie z 1887 roku. Swoje książki i artykuły zwyczajem poprzednich lat przekazywał do bibliotek w Poznaniu, Lwowie i Rapperswilu⁵³.

⁴⁹ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 39, Pismo Kapituły katedralnej na Wawelu z 16 II 1879 roku, L. 15; sygn. Koresp. 40, Pismo bp. A. Dunajewskiego z 23 VI 1879 roku, nr 4; sygn. Koresp. 48, Podziękowanie bp. Dunajewskiego za pełnienie funkcji dyrektora Archiwum konsystorskiego w Krakowie z 13 XI 1883 roku, nr 141.

⁵⁰ Obecnie ul. Kanonicza 25. Z tego domu wyprowadzono trumnę z ciałem ks. I. Polkowskiego w dniu jego pogrzebu 29 sierpnia 1888 roku.

⁵¹ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 65, Upoważnienie dla ks. I. Polkowskiego wydane przez bp. krakowskiego Albina Dunajewskiego z 1 VIII 1881 roku, nr 2370.

⁵² AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 41, Pismo bp. A. Dunajewskiego do ks. I. Polkowskiego z 11 V 1880 roku, L. 608.

⁵³ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 46, Kustosz Muzeum Narodowego w Rapperswilu podziękowanie dla ks. I. Polkowskiego, 17 III 1882 roku; Linetty, *Badania archeologiczne*, s. 21-29; A. Szerba, *Pisarstwo historyczne krakowskiego duchowieństwa w latach 1795-1918*, w: *Krakowskie środowisko historyczne XV-XX w. Ludzie – idee – dzieła*, red. T. Gąsowski, J. Smółucha, Kraków 2018, s. 256-257.

Krakowski okres życia ks. I. Polkowskiego był bogaty w zaszczytujące powołania do towarzystw naukowych. Od roku 1877 był członkiem Komisji Archeologicznej AU i kierował jej sekcją Epigrafiki polskiej, a w roku 1878 został członkiem korespondentem Wydziału Filologicznego AU. W dniu 6 listopada 1878 roku dyplom członkowski nadało mu Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu. Trzy dni później, 9 listopada 1878 roku, Akademia Umiejętności w Krakowie wybrała go na swojego członka korespondenta w Wydziale Nauk Filologiczno-Literackich⁵⁴.

Osobne miejsce zajmują dyplomy przynależności ks. I. Polkowskiego do organizacji dobroczynnych, patriotycznych i pobożnych. Arcybractwo Miłosierdzia i Banku Pobożnego w Krakowie na przedstawienie ks. Juliana Bukowskiego, uchwałą podjętą na posiedzeniu w dniu 7 grudnia 1877 roku, zaprosiło ks. I. Polkowskiego na swego członka. W dniu 4 stycznia 1878 roku został wpisany do księgi arcybrackiej. W latach 1881-1884 był radcą Arcybractwa. Współdecydował o przyznawaniu zapomóg, uczestniczył w komisji, której zadaniem było prowadzenie ksiąg finansowych. Okres rady zakończył po trzech latach. W 1884 roku wszedł do Komitetu Jubileuszowego 400-lecia Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego i podjął się napisania jubileuszowej monografii⁵⁵. Kolejny jest dyplom wydany przez Towarzystwo Dobroczynności w Krakowie, które „(...) postanowiło uchwałą w dniu 5 maja roku 1878 zapadłą, zaprosić x. Ignacego Polkowskiego kanonika łowickiego do grona swego jako członka czynnego, w przekonaniu, że W. Pan raczysz wspierać Instytut ten dobroczynny darem, radą i życzliwością”⁵⁶.

⁵⁴ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 56: „Stosownie do artykułów IV, V, VI i VII Statutów swoich, dekretem cesarza Napoleona III (d. 10 czerwca 1866 roku) zatwierdzonych, Towarzystwo na posiedzeniu d. 5 listopada 1878 roku wybrało ks. kan. Ignacego Polkowskiego na członka zwyczajnego, w dowód czego Rada Towarzystwa wydaje mu akt niniejszy”. Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu zostało założone 29 kwietnia 1832 roku. Dyplom dla ks. I. Polkowskiego wystawiono 6 XI 1878 roku, nr 188. Sygnował go W. Czartoryski. AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 64, Dyplom Akademii Umiejętności dla ks. I. Polkowskiego wydany w Krakowie 23 III 1881 roku. Podpisali go dr Józef Majer, prezes AU i dr Józef Szujski, sekretarz generalny.

⁵⁵ Książd I. Polkowski otrzymał zaproszenie na 4 I 1878 roku do sali obrad Arcybractwa Miłosierdzia przy ul. Siennej w Krakowie „w celu własnoręcznego podpisania się w myśl ordynacji ks. P. Skargi, do księgi na ten cel przeznaczonej”; zob. AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 33, Pismo Arcybractwa Miłosierdzia z 31 XII 1877 roku; sygn. Koresp. 42, Powołanie ks. I. Polkowskiego na urząd radcy Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego z 13 V 1881 roku, nr 367; sygn. Koresp. 74, Pismo ks. Polkowskiego w imieniu Komitetu 300-lecia Arcybractwa do ks. T. Midowicza podstarszego z 9 IV 1883 roku o nadzwyczajne posiedzenie Rady Arcybractwa, na której sprawy jubileuszu można by spokojnie omówić; sygn. Koresp. 60, List ks. T. Midowicza starszego Arcybractwa do ks. Polkowskiego z 6 VI 1884 roku, L. 346. Uroczystości liturgiczne zaplanowano na 7-9 X 1884 roku w kościele św. Barbary w Krakowie. Ponadto przewidziano także wydanie publikacji jubileuszowej.

⁵⁶ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. 55, Dyplom Towarzystwa Dobroczynności został wydany w Krakowie 4 VI 1878 roku. Podpisał go prezes Towarzystwa dr Konstanty Hoszowski. O Towarzystwie w pierwszych słowach dyplomu napisano: „Towarzystwo Dobroczynności w Krakowie, zawiązane w dniu 16 listopada 1816 roku, ma na celu udzielanie wszelkiej tak moral-

W dniu 26 kwietnia 1882 roku Komitet Towarzystwa Opieki Weteranów z roku 1831 z siedzibą w Krakowie zaprosił ks. I. Polkowskiego jako delegata. Ponadto 21 września 1884 roku ks. I. Polkowski został członkiem Arcybractwa Niepokalanego Poczęcia NMP przy kościele św. Barbary w Krakowie, a 4 lutego 1886 roku radcą tego Arcybractwa⁵⁷.

Jeśli chodzi o wyróżnienia kościelne to ks. I. Polkowski jedno utracił, a drugie uzyskał. Utracił prawo do tytułu kanonika łowickiego i prawo do noszenia *distinctorium* tejże kapituły. Konsystorz krakowski wyjaśnił mu w 1883 roku, że wprawdzie każdy proboszcz w Głuchowie *ipso facto* otrzymywał tytuł kanonika honorowego kolegiaty łowickiej, ale przywilej ten nie był przywiązany do osoby, ale do urzędu proboszcza głuchowskiego. Jak długo proboszcz głuchowski nim był, miał prawo używać tytułu kanonika łowickiego, ale jeśli ustąpił ze stanowiska, ten tytuł tracił na rzecz swojego następcy. Ksiądz I. Polkowski oświadczył, że nie będzie więcej używać *distinctorium* łowickiego⁵⁸. Został zaś w tym czasie kanonikiem diecezji krakowskiej z prawem noszenia rakiety i mantoletu za sprawą dekretu bp. A. Dunajewskiego z 21 kwietnia 1886 roku:

(...) w uznaniu zasług jakie Wielebność Wasza wkładasz w porządkowanie i utrzymywanie kościoła naszego katedralnego, a położyłeś je tak w uporządkowanie naszego biskupiego archiwum jak i kapitulnego, przesyłamy Ci z wielką przyjemnością w załączeniu dekret na koncyliarza honorowego Kurii naszej i nadajemy prawo noszenia ubioru honorowego Rochetti i Mantoletti⁵⁹.

Ksiądz I. Polkowski z każdym rokiem coraz bardziej stawał się człowiekiem zaufania biskupa krakowskiego i konsystorza krakowskiego. Otrzymywał różne zadania. W dniu 16 czerwca 1888 roku konsystorz polecił mu, aby u „(...) karmelitanek bosych na Łobzowie z probantką Teresą Siemieńską, która ukończyła czas próby i zostanie dopuszczona do przyjęcia habitu zakonnego, w myśl Soboru Trydenckiego odbył egzamin kanoniczny dla przekonania się o szczerości jej powołania”⁶⁰. Z kolei 9 sierpnia 1888 roku konsystorz na podstawie protokołu egzaminu kanonicznego przeprowadzonego przez ks. I. Polkowskiego w klasztorze felicianek na Smoleńsku oświadczył: „(...) skoro s. Maria Elekta Majewska nowicjuszką trwa niezłomnie w postanowieniu służenia Panu Bogu w tym zgromadzeniu, Konsystorz

nej, jak materialnej pomocy chrześcijańskim, a do gminy miasta Krakowa przynależnym obojgi płci starcom, kalekom i do pracy niezdolnym, ubogim oraz sierotom lub dzieciom rodziców podupadłych”.

⁵⁷ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 69, Akt przyjęcia do Arcybractwa Niepokalanego Poczęcia NMP z 21 IX 1884 roku, L. 418. Został przyjęty do w/w Arcybractwa po przedstawieniu go przez radców Jana Kantego Knowiakowskiego i [imię nieznane] Czecha oraz sekretarza Franciszka Bartynowskiego; sygn. Pers 72, Zaproszenie do objęcia funkcji radcy Arcybractwa z 4 II 1886 roku. Miejsce radcy zawakowało po śmierci Ludwika Zieleniewskiego.

⁵⁸ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 67, Pismo ks. inf. R. Spithala z Konsystorza Generalnego w Krakowie do ks. I. Polkowskiego z 26 VI 1883, L. 1921, z powołaniem się na reskrypt z 22 VI 1883 roku i na oświadczenie ks. Polkowskiego z 25 VI 1883 roku.

⁵⁹ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Pers 73, Dekret bp. Dunajewskiego z 21 IV 1886 roku, nr 1247.

⁶⁰ AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 65, Konsystorz Krakowski do ks. I. Polkowskiego z 16 VI 1888 roku, L. 2426.

deleguje Wielbego Księdza do odebrania od w/w nowicjuszek rocznych ślubów zakonnych z wezwaniem o relację z dokonanej czynności”. Jeszcze trzy dni przed śmiercią ks. I. Polkowskiego konsystorz informował go, że przełożona dominikanek na Gródku w Krakowie wniosła prośbę o udzielenie właśnie jemu jurysdykcji na zwyczajnego spowiednika siostr. W zakończeniu napisała: „(...) zanim Konsystorz Generalny przychyli się do tejże prośby, wzywa wprzód uprzejmie Przewielebność Waszą o doniesienie czy zgadzasz się na przyjęcie tego obowiązku?”⁶¹. Niestety, trzy dni później, 27 sierpnia 1888 roku ks. I. Polkowski zmarł nagle w Krakowie.

Jego śmierć nastąpiła nieoczekiwanie, bo w wieku 55 lat, gdy pełnił funkcje: radcy konsystorza biskupiego, podkustoszego katedralnego, notariusza kapituły krakowskiej, członka korespondenta Akademii Umiejętności, członka Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego oraz radcy Arcybractwa Niepokalanego Poczęcia NMP w Krakowie⁶². Został pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie, w grobowcu Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu.

Materiał aktowy znajdujący się w archiwum kapitulnym na Wawelu daje szersze rozeznanie w życiu ks. I. Polkowskiego na poszczególnych jego etapach. Nie daje jednak wszystkich oczekiwanych odpowiedzi. W przywołanej spuściźnie są bowiem dokumenty, jest korespondencja urzędowa, natomiast brakuje jego kazań, a przede wszystkim korespondencji prywatnej. Zbiór nie daje żadnych informacji o jego znakomitej bibliotece, nie zawiera też śladów jego współpracy z czasopismami, do których pisał⁶³. Janusz Nowak i Jakub Linetty w swoich artykułach powołują się na korespondencję ks. I. Polkowskiego przechowywaną w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie (z Władysławem Czartoryskim, Leonem Bentkowskim, Józefem Łepkowskim), a także w Bibliotece Jagiellońskiej⁶⁴ (z Józefem I. Kraszewskim, Adolfem Pawińskim, Karolem Libeltem)⁶⁵. Jakub Linetty dał także wyraz przekonaniu, że do poznania osoby i dzieła ks. I. Polkowskiego potrzeba jeszcze wielu kwerend. Podzielał jego zdanie. Zadanie to w pierwszym rzędzie spoczywa na tych, którzy tak jak ks. I. Polkowski wybrali i wybierać będą zawód historyka i archiwisty.

⁶¹ Tamże; AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. Koresp. 66, Konsystorz krakowski do ks. I. Polkowskiego z 9 VIII 1888 roku, L. 3297; sygn. Koresp. 67, Konsystorz krakowski do ks. I. Polkowskiego, 24 VIII 1888 roku, L. 3472.

⁶² AKKK, Spuścizna ks. I. Polkowskiego, sygn. 74, Nekrolog ks. I. Polkowskiego sprawiony przez Arcybractwo Niepokalanego Poczęcia NMP z zaproszeniem na nabożeństwo żałobne za spokój jego duszy 6 IX 1888 roku o godz. 9-ej rano w kościele św. Barbary w Krakowie.

⁶³ Współpracował z redakcjami takich czasopism, jak: „Czas”, „Przegląd Powszechny”, „Zapiski Numizmatyczne”, „Przegląd Bibliograficzno-Archeologiczny”, „Dwutygodnik Naukowy poświęcony Archeologii, Historii i Lingwistyce”, „Rocznik dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliografów Polskich”.

⁶⁴ Materiały dotyczące ks. I. Polkowskiego są także w Bibliotece PAU i PAN. Nie zostały wydzielone jako kolekcja, ale znajdują się pośród innych spuścizn.

⁶⁵ Jednostkowo został także przywołany list z Lubostronia znajdujący się w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej (AKKK)
Spuścizna ks. Ignacego Polkowskiego I. Personalalia, sygn. Pers 1-3, 6-8, 11-14, 18-20, 28, 31, 38-40, 43-48, 51-53, 55-56, 58-59, 61-65, 67, 69, 72-73, 86.
Spuścizna ks. Ignacego Polkowskiego II. Korespondencja 1, sygn. Koresp. 1, 4, 7, 9, 11-14, 17-18, 20-21, 26, 29, 31-33, 36-42, 46, 48, 60, 65-67, 69-71, 74.
Spuścizna ks. Ignacego Polkowskiego III. Inne, bez sygn. Akta spadkowe po ks. Piotrze Polkowskim.

Opracowania

- Bender Ryszard, *Polkowski Ignacy*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XXVII, Wrocław 1983, s. 322-324.
Chlebowski Bronisław, *Bogoria*, w: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1880, s. 279.
Domin Anna, *Polkowski Ignacy*, w: *Słownik biograficzny polskich archiwistów kościelnych*, t. 1, red. J. Marecki, Kraków 2017, s. 129-132.
Gramatowski Wiktor, *Polkowski Ignacy*, w: *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa-Łódź 1972, s. 696-697.
Jędrzejczyk Dobiesław, *Między teologią a historią (ks. Ignacy Polkowski 1833-1888)*, „Roczniki Łowickie”, VIII (2011) s. 218-228.
Kracik Jan, *Polkowski Ignacy*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 3, red. H. Wyczawski, Warszawa 1982, s. 399-406.
Linetty Jakub, *Badania archeologiczne i historyczne ks. I. Polkowskiego (1833-1888) w Wielkopolsce*, „Analecta. Studia i Materiały do dziejów nauki”, 23 (2014) z. 2, s. 7-53.
Linetty Jakub, *Ksiądz Ignacy Polkowski (1833-1888)*, „Museion Poloniae Minoris”, 2 (2015) s. 94-97.
Nowak Janusz, *Ksiądz Ignacy Polkowski – kolekcjoner i „książkołap” w latach 1872-1888*, „Nasza Przyszłość”, 89 (1998) s. 245-272.
Pleszczyński Adolf, *Dzieje Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej*, Warszawa 1907.
Szczerba Anna, *Pisarstwo historyczne krakowskiego duchowieństwa w latach 1795-1918*, w: *Krakowskie środowisko historyczne XV-XX w. Ludzie – idee – dzieła*, red. T. Gąsowski, J. Smołucha, Kraków 2018, s. 256-257.
Wyczawski Hieronim, *Orzeszkowski Wincenty*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XXIV, Wrocław 1979, s. 321.
Wyrzykowski Andrzej, *Buliński Melchior*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. III, Kraków 1937, s. 125.

**KS. IGNACY POLKOWSKI (1833-1888)
W ŚWIECIE JEGO SPUSCIZNY
PRZECHOWYWANEJ W ARCHIWUM KAPITULNYM NA WAWELU**

Streszczenie

Życie i działalność ks. Ignacego Polkowskiego w świetle jego dokumentów osobistych przechowywanych w archiwum kapitulnym na Wawelu można sprowadzić do trzech miejsc: archiwów, bibliotek i muzeów kościelnych. Już jako student zaczął gromadzić księgozbiór, który ostatecznie liczył ok. 10 000 dzieł i był bogaty w inkunabuły, polonika XVI wieku, kopernikana i starodruki. Tematycznie miał charakter zbioru teologicznego i historycznego. Po powstaniu styczniowym, gdy ks. I. Polkowski osiadł w majątku hrabiów Skórczewskich w wielkopolskim Lubostroniu, został bibliotekarzem porządkującym ich zbiory. W wyniku kulturkampfu musiał opuścić Wielkopolskę i przybył do Krakowa, gdzie został dyrektorem archiwum kapitulnego na Wawelu. Rozpoczął wówczas porządkowanie jego zasobu i edytowanie najcenniejszych dokumentów. Jego praca (1878-1888) odcisnęła silne piętno na tej instytucji. Odtąd mówi się o archiwum przed I. Polkowskim i po I. Polkowskim. Duchowny w czasie pracy w Lubostroniu brał udział w pracach archeologicznych, które dostarczyły wielu obiektów dla muzeów archeologicznych. Równocześnie zajmował się medalierstwem.

Przedstawiony biogram ks. I. Polkowskiego powstał na podstawie materiałów archiwalnych dotychczas niedostępnych dla historyków, a znajdujących się w archiwum kapitulnym w Krakowie. Są to dokumenty osobiste ks. I. Polkowskiego gromadzone przez niego samego. Dlatego też prezentowany artykuł jest najbardziej szczegółowym opublikowanym biogramem tego kapłana. Przybliżono w nim działalność naukową ks. I. Polkowskiego, realizowaną najpierw w środowisku warszawskim, następnie poznańskim, a na końcu krakowskim. Przedstawiono go również jako świadka przełomowych wydarzeń na ziemiach polskich w XIX wieku: powstania styczniowego w Warszawie, kulturkampfu w Wielkopolsce, a w Krakowie – autonomii galicyjskiej i m.in. powstania Akademii Umiejętności.

Słowa kluczowe: archiwum kapitulne w Krakowie; ks. Ignacy Polkowski; Wawrzyniec Polkowski; diecezja krakowska; spuścizna archiwalna